

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / IYUL / 7-SON,
II-QISM

Google
scholar

RePEc
RESEARCH PAPERS
IN ECONOMICS

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
II-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

GERMANIYA VA XITOIY TAJRIBASI ASOSIDA O'ZBEKISTONNING YASHIL EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	12
To'xliyeva Gulrux Dovron qizi	
Djurayeva Rano Abdullayevna	
TASHKILOT MUVAFFAQIYATIDA XODIMLARNI BOSHQARISH VA KUCHLI JAMOANING O'RNI	24
Abdullayeva Dinora Abduali qizi	
YASHIL ISH O'RINLARINING IQTISODIY AHAMIYATI VA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA SOHASIDA YASHIL ISH O'RINLARI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI	28
Rahmatova Nargizaxon A'zamxonovna	
Atoyev Navro'zbek Rinatovich	
YO'L XO'JALIGI SOHASINI MOLİYALASHTIRISH HAMDA YO'L AKTIVLARINI BOSHQARISHDA XALQARO TAJRIBA	35
Shikirov Feruz Boxodirovich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INVESTITSİYALASH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNI QIYOSIY TAHLILI	39
Jo'rayeva Moxinur Axmadjon qizi	
HUDUDLARNING QIYOSIY USTUNLIK LARI ASOSIDA YUQORI DAROMADLI ISH O'RINLARINI YARATISH: "HUDUD–IXTISOSLASHUV–KASB–ISH BERUVCHI–DAROMAD" MODELI	49
Abdumukhtarov Anvarjon Akramjonovich	
QURILISH XIZMATLARI KO'RSATUVCHI KORXONALARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI SHAKLLANTIRISH SSENARIYLARI.....	55
Mamadiyev Ahmad Ulashovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING SOLIQ-BYUDJET MEXANIZMLARI	62
Shokirova Dildora Shoyim qizi	
O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL YO'LLARI TARMOG'INING HOZIRGI HOLATI VA YO'L QURILISHI XIZMAT KO'RSATISHINI RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI TAHLILI	66
Qurbonov Sharofiddin Xurramovich	
ONLAYN VA SKORING TIZIMLARI ORQALI BERILADIGAN TEZKOR KREDITLARNI SUG'URTALASHDAGI YANGI TENDENSIYALAR.....	73
Yusupov Ruslan Muxtarovich	
ASSESSMENT MODEL FOR THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC SERVICE TRANSFORMATION IN THE DIGITAL ECONOMY.....	81
An Kwangmin	
BIRLIK DOIRADA ANALITIK FUNKSIYALAR UCHUN YUQORI TARTIBLI DIFFERENSIAL SUBKOORDINATSIYA VA SUPERORDINATSIYA XOSSALARI	87
Jabborov Nasridin Mirzoodilovich	
Sadullayeva Gulasal Ulug'bek qizi	
SOLID PROPELLANT COMPOSITION AND ITS EFFECT ON THE LAUNCH PERFORMANCE OF MODEL ROCKETS	93
Karimov Mustafo Aminboevich	
Berdiyev Usmon Tolib o'g'li	
BANKLAR ORQALI KORXONALARNING INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH: O'ZBEKISTON TAJRIBASI.....	97
Gafurova Dilshoda Farxotovna	

ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTION PRACTICES ACROSS ECONOMIC SECTORS	102
Tolqin Imomqulov Ulugbek Turaqulov	
INNOVATION MECHANISMS ASOSIDA O'ZBEKISTONDA MIGRATSIYA JARAYONLARINI SAMARALI BOSHQARISH	105
Yoqubjon Toxirov	
O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA TARKIBIY TAHLILI	109
Muxtarov Botir Abdusattarovich	
СТРУКТУРА ФОРМИРОВАНИЯ СТОИМОСТИ В ТЕКСТИЛЬНОЙ И ШВЕЙНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА: СДВИГ ЭКСПОРТНОЙ СТРУКТУРЫ ОТ ПРЯЖИ К ГОТОВОЙ ПРОДУКЦИИ	114
Муниса Турдибаева	
OILAVIY KORXONALARNI BOSHQARISHDA ULARNING IQTISODIY MEKANIZMIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARDAN FOYDALANISH TAHLILI	124
Sultonov Bobirmirzo Mavlonjon o'g'li	
QURILISH MATERIALLARINI ISHLAB CHIQUVCHI KORXONALARDA ISHLAB CHIQUVISH HAJMINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	133
Toshpulatov Asronbek Mutalibovich	
KICHIK BIZNES SOHASIGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISHNING XORIJIY TAJRIBASI	139
Bolliyev Shamsiddin Tursunmamatovich	
O'QUV MARKAZLARI MISOLIDA ZAMONAVIY VA AN'ANAVIY MARKETINGNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI	143
Dilshodjon Khikmatov	
РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ФАКТОРА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ ЧЕРЕЗ ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ	151
Тожихонов Жавохир Алимджанович	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	157
Dadaboieva Marg'uba Mamasoliyevna	
HUDUDIY SANOAT RIVOJI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INSTITUTSIONAL VA IQTISODIY VOSITALARI HAMDA KORXONA MEKANIZMINI BAHOLASH USLUBIYOTI	164
Yusupova Nigina Djurayevna	
O'ZBEKISTONDA BOJXONA TO'LOVLARINING DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI FISKAL AHAMIYATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	169
Fayzullayev Farrux Sharofovich	
АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА УЧАСТИЯ БАНКОВ В ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА	178
Юлдашева Шохсанам Дилмуродовна	
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ В ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ ЛОГИСТИКЕ (SMART LOGISTICS)	182
Мурадов Бахром Акрамжанович Машарипов Масуд Нуможонович	
ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ СТАНДАРТЫ КАК ДРАЙВЕР ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ТРАНСФЕРА: ВЛИЯНИЕ НА ЭКСПОРТНУЮ ПОЛИТИКУ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН	187
Тураева Сурия Тельмановна Мерзайтова Хилола Наби кизи	
TURIZM SALONIYATINI RIVOJLANTIRISHDA BOJXONA XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	198
Ergashev Qobiljon Ernazarovich	
TIJORAT BANKLARIDA RISKKA YO'NALTIRILGAN ICHKI AUDITNI TASHKIL	

ETISHNING XALQARO STANDARTLAR BILAN INTEGRATSIYALASHGAN ALGORITMI	203
Narziyev Xayotjon Azamatovich	
MOLIYAVIY INVESTITSIYALARNING QADRSIZLANISHINI KUTILAYOTGAN KREDIT ZARARLARI (ECL) MODEL ASOSIDA HISOBGA OLISH METODIKASI	210
Jumamurodov To'libay Yeldashbayevich	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR QADRSIZLANISHIDAN KO'RILGAN ZARARLARNI TAN OLISH, TAQSIMLASH VA QAYTA TIKLASH OPERATSIYALARINING HISOB TA'MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH	216
Fayzullayev Begzod Baxtiyor o'g'li	
YENGIL SANOAT KORXONALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING OPTIMAL MODEL VA FAOLIYATI SIFATINI BAHOLASH TIZIMI	222
Tojiyeva Shahlo Mahmatmurodovna	
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATIDA «XAVF TAHLILI» TUSHUNCHASINING IQTISODIY MOHIYATI VA XAVFLARNI KOMPLEKS TASNIFLASH.....	229
G'ayimov Abdumalik Norbekovich	
DAVLAT XARIDLARI AUDITIDA MUHIMLIKNI (MATERIALLIKNI) ANIQLASH USLUBI.....	235
Rajabov Shuxrat Ismayilovich	
DAVLAT SEKTORI ICHKI AUDITIDA MUHIMLIK VA RISK DARAJALARINI ANIQLASH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH: BIG DATA VA MASHINAVIY O'RGANISHGA ASOSLANGAN IT-AUDIT PLATFORMASI KONSEPSIYASI.....	241
Ismatillayev Baypo'lat Xushvaqtovich	
ICHKI AUDITNING GLOBAL STANDARTLARI TALABLARINI TIJORAT BANKLARI AMALIYOTIGA JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	249
Ismailov Azizbek Madaminovich	
AHOLI REAL DAROMADLARINI OSHIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEKANIZMLARI.....	258
Toshtemirov Shohruh Toshpo'latovich	
SUG'URTA TASHKILOTLARIDA SUG'URTA ISHINI YURITISH XARAJATLARI: TAHLIL VA ANALITIK HISOBNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	265
Murodov Habibullo Qodir o'g'li	
NUKUS SHAHRI MISOLIDA MAHALLALARNING DEMOGRAFIK SIG'IMI ASOSIDA LOKAL XIZMAT KO'RSATISH OBYEKTLARINI NORMATIV LOYIHALASHTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI.....	273
Bauetdinov Berdaq Zinatdin o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARINING INSTITUTSIONAL MUSTAQILLIGI VA TASHKILIY SAMARADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK.....	278
Berdiyev Sunnatullo Alikulovich	
IQTISODIY O'SISH VA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA YASHIL FISKAL SIYOSATNI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI	283
Madaminova Maftuna Baxtiyor qizi	
DAVLAT BUDJETIDA SOLIQ TUSHUMLARI O'ZGARISHINING EKONOMETRIK TADQIQOTI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	288
Suvanova Muxlisa Umar qizi	
ENERGETIKA RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY-MATEMATIK MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	292
Masharipov Aziz Axmadjanovich	
ENERGETIKA INFRATUZILMASI RIVOJLANISHINING HUDUD IQTISODIY O'SISHIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH.....	297
Sadullayev Axmadjon Ikrom o'g'li	
TOVAR YETKAZIB BERISH ZANJIRINI BOJXONA NAZORATI MAQSADLARIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	

VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	303
Kilichov Nazar Bafojevich	
Ergashev Qobiljon Ernazarovich	
VINOCHILIK SANOATI KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOT AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	310
Botirov Lazizbek Botirovich	
KATTA MA'LUMOTLAR ASOSIDA TURISTIK XIZMATLARGA BO'LGAN TALABNI PROGNOZLASHNING IQTISODIY-MATEMATIK MODELINI ISHLAB CHIQISH	314
Temirov Elyor Iskandarovich	
TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT BAZASI SAMARADORLIGINING IQTISODIY MOHIYATI.....	322
Marpatov Shavkat Mavlonxonovich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIGA AJRATILAYOTGAN BANK KREDITLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	328
Alijonov Ilyosbek Alijonovich	
THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF NON-PERFORMING LOANS AND THEIR IMPLICATIONS FOR BANK OPERATIONAL EFFICIENCY	334
Rustamov Jonibek Ravshanbek o'g'li	
IQTISODIY TARMOQLAR RIVOJIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION KREDITLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	341
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
TASHQI SAVDONI BOZOR NAZARIYASI ASOSIDA MINTAQANING BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI	346
Dilnoza Ochilova Ismoil qizi	
TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNING SINERGIK SAMARALARINI BAHOLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	351
Qurbonov Jasurbek Pozilovich	
LOGISTIK TERMINALLAR FAOLIYATINI EKSPERT BAHOLASH USULI ASOSIDA TADQIQ ETISH.....	357
Zohidov Muhriddin G'ofurjon o'g'li	
Jumayev Sherzod Bahrom o'g'li	
SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA XIZMATLAR SOHASINING IJTIMOIIYIQTISODIY KO'RSATKICHLARI VA HUDUDIIY TAFOVUTLAR DARAJASI.....	367
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich	
Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
QASHQADARYO VILOYATINING IJTIMOIIYIQTISODIY OMILLARNING AHOLI FAROVONLIGIGA TA'SIRINI STATISTIK BAHOLASH	373
Maxmatqulova Hikoyat G'iyosiddin qizi	
DIGITAL NOMADS AND THE CHANGING FACE OF GLOBAL TOURISM	379
Sirojiddinova Shahrizoda Davronovna	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	385
Sharipov Tohir Miraximovich	
URGANCH JAMOAT TRANSPORTI YO'NALISHLARINING MURAKKABLIK DARAJASINI BAHOLASH USLUBI	390
Abdullayeva Shahzodaxon Fazliddin qizi	
AUDIT O'TKAZISH USLUBIYOTINI KORXONANI HAYOTIIY AYLANISH BOSQICHLARI TAHLILI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH: USLUBNING MOHIYATI	395
Muydinov Erkin Djamaldinovich	
HUDUDLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHDA KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI	399
Raximov Jo'rabek Raximovich	

MINTAQQA IQTISODIYOTINI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	405
Mahmatrayimov Shahzod	
HUDUDLAR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH JARAYONLARIDA RAHBAR KADRLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	410
Bekchanov Davron Masharipovich	
O'ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA KO'P VEKTORLILIK: XITOIY, ROSSIYA VA G'ARB O'RTASIDA MUVOZANATNI TA'MINLASH STRATEGIYASI.....	419
Omonova Maxliyo	
Haydarova Malika	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	423
Djalalova Durdona Dilshodbekovna	
QURILISHDAGI IQTISODIY TEJAMKORLIK ASOSIDA LEGO G'ISHT MATERIALLARINI TAHLIL QILISH.....	427
Askarov Xasanjon	
RIVOJLANGAN DAVLATLARDA YER VA SUV RESURSLARINI INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARISH TAJRIBASI.....	432
Matkarimov Mansur	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INNOVATSION RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	439
Madrakhimov Kakhramon	
Vaisov Dilshod Ibodullayevich	
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE GLOBAL LABOR MARKET.....	445
Rahmatova Nargizaxon A'zamxonovna	
Xamrayeva Sevinch Ikromjonovna	
ROBOTLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI: ISH O'RINLARINING QISQARISHI YOKI YANGI KASBLAR TRANSFORMATSIYASI.....	451
Usmonov Farrux Furqatovich	
Azimov Mirsaid Salimovich	
TASHQI IQTISODIY FAOLIYATDA NOTARIF CHORALARNI QO'LLASHDA XAVFNI BOSHQARISH TIZIMINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	456
Muzaffarov Azimjon Ashraf o'g'li	
EXAMINING LEADERSHIP DIFFERENCES BETWEEN FEMALE AND MALE MANAGERS.....	460
Dilafruz Kuchkorova	
ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI MHXS (MOLIYAVIY HISOBNING XALQARO STANDARTI) TALABLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	468
Abdimurodov Baxrom Ochilovich	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	473
Abdukarimova Muslima Abduaziz qizi	
HUDUDLARDA TURIZMNI IMMERSIV TAJRIBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	477
Kasimova Yulduz Baxtiyorovna	
DAVLAT TIBBIY SUG'URTASIDA STRATEGIK XARID: PASSIV MOLIYALASHTIRISHDAN STRATEGIK XARIDGA O'TISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	485
Kilichev Fazliddin Usmanovich	
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА В РЕГИОНАХ УЗБЕКИСТАНА.....	493
Шадманова Мадинахон Омонулла кизи	
ОТ УПРАВЛЕНИЯ МЕРОПРИЯТИЯМИ К УПРАВЛЕНИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ: DATA-INFORMED МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УНИВЕРСИТЕТАХ УЗБЕКИСТАНА.....	501

Сабиров Алишер Саибович ИЗУЧЕНИЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ И КОНТРОЛЯ В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В ООО «SATURN METAL»	509
Мусаева Шоира Азимовна O'ZBEKISTON IQLIM SHAROITIDA DONADOR O'G'ITLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	518
Boltayev Baxriddin O'ZBEKISTON SHAROITIDA ZAMONAVIY TURIZM TALABLARIGA MOS TURISTIK RESURLAR SALOHİYATI	525
Suyunov Alijon BOSHQARUV MEKANIZMLARING RAQOBAT STRATEGIYASI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI	530
Islomov Shuhrat Ma'rufjonovich Nabiyeva Zumrad Zafarovna CRM TIZIMINING NAZARIY-ASOSIY TAMOIYILLARI VA ULGURJI SAVDODA ROLI	536
Islomov Shuhrat Marufjonovich Raimova Diyora Botirovna INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF THE TRANSFORMATIONAL MODEL OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER GLOBALIZATION	541
Abruyeva Xilola Sherbekovna DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA RAHBAR KADRLAR TAYYORLASHDA MENTORLIK TIZIMINI JORIY ETISH SAMARADORLIGI	551
Xurshida Maxmadaminova EKOLOGIK INNOVATSIYALAR ORQALI BIOIQTISODIYOT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH	556
Odiljonov Turotjon Erkinjon o'g'li AGRAR SEKTORDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI SAMARADORLIGIGA HUDUDIIY OPTIMALLASHTIRISH YONDASHUVI	560
Qurbonov Alisher Boboqulovich TABIY MONOPOL KORXONALARNI BOSHQARISHNING INNOVATSION TASHKILIYIQTISODIY MODELINI ISHLAB CHIQISH	568
Umarova Irodaxon Nuraliyevna O'ZBEKISTONDA EKOTURIZM RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARINI KOMPLEKS BAHOLASH VA IQTISODIY TAHLIL QILISH	575
Shoraximov Shomansur Shomaxmudovich KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATI BARQARORLIGINI TA'MINLASH VA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	582
Jo'raxonov Muzaffar Eskandarovich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KORPORATIV KREDITLASHDA SUN'IY INTELLEKT VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	590
Yuzbayeva Shaxsanam Ma'rufovna AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA KUTUBXONA TIZIMIDA PLATFORMA JORIY ETISHNING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI	595
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li HUDUDLARDA SOLIQ XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING ARIMA MODEL ASOSIDAGI PROGNOZ SSENARIYLARI	602
Mamatraimov Uchqun Xushmamatovich QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA INNOVATSION YANGILIKLARNI QO'LLASH	607
Umaraliyeva Nasiba O'ZBEKISTONDAGI DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARNI XUSUSIYLASHTIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING AHAMIYATI	610
Sanjarov Zuxriddin Dilshod o'g'li TASHQI SAVDONI RIVOJLANTIRISHDA KLASTERNING AHAMIYATI VA	

MINTAQA IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI.....	616
Latipov Xursandbek Durdiboy o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQUARUVCHI KORXONALARDA INNOVATSION BOSHQARUVNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ISLOHOTLAR	622
Fayzullayev Jonibek Mambetsaliy o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR HISOBINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	627
Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o'g'li	
INNOVATSION MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	631
D. M. Kallibekov	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINING EKONOMETRIK MODELI VA ISTIQBOL PROGNOZI («NKMK» AJ MISOLIDA).....	635
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
KORXONALAR STRATEGIK RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNING TASHKILIIY-IQTISODIY MEKANIZMI: NAZARIY YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR.....	641
Rasulov Baxtiyor Bahodirovich	
KICHIK BIZNESDA ISHLAB CHIQUARISH RESURLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI KOMPLEKS DIAGNOSTIKA QILISH	647
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIYUSLUBIY ASOSLARI.....	653
Sobirov Shohruh Shuxratovich	
SUT QORAMOLCHILIGIDA SUT TANNARXI O'ZGARISHINI OMILLI TAHLIL QILISH VA UNI PASAYTIRISH IMKONIYATLARI	658
Abduganiyeva Dildora Bobir qizi	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	663
Алманов Хуршид Исмоилович	
O'ZBEKISTON TURIZM SOHASIDA MEHMONXONA XO'JALIKLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINING HOZIRGI HOLATI VA TAHLILI	670
Rahimov Hasan Abdusaitovich	
UO'K (UDC): 657.421.3:004 AKT SOHASIDA NOMODDIY AKTIVLAR HISOBI VA AUDITINING NAZARIYMETODOLOGIK ASOSLARI.....	674
Ishankulov Izzatilla Nurillayevich	
O'ZBEKISTONDA INNOVATSION FAOLLIK VA KAMBAG'ALLIK KO'RSATKICHLARI DINAMIKASINING TIZIMLI TAHLILI (2019–2024-YILLAR).....	679
Amrullayev Dadaxon	
YENGIL SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHDA INVESTITSIYALARNING ROLI.....	684
Haydarova Shoxista Davronovna	
G'ALLACHILIK KLASSTERLARIDA HISOB SIYOSATINI SCHYOTLAR REJASI VA AVTOMATLASHTIRILGAN BUXGALTERIYA DASTURLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	689
Yuldashev Sherali Xaitovich	
MAHSULOT TANNARXI HISOBINING MILLIY VA XALQARO TIZIMLARI, ULARNI O'ZARO MUVOFIQLASHTIRISHNING ALOHIDA YO'NALISHLARI	697
Razzoqov Abbas Abdumalik o'g'li	
TARAQQIY ETGAN MAMLAKATLARDA TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MODELLARI VA USTUVOR YO'NALISHLARI	701
Ergashev Azizxon Avazxon o'g'li	

TARAQQIY ETGAN MAMLAKATLARDA TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MODELLARI VA USTUVOR YO'NALISHLARI

Ergashev Azizxon Avazxon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada taraqqiy etgan mamlakatlarda tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning zamonaviy modellari va ustuvor yo'nalishlari tadqiq etilgan. Rivojlangan bank tizimlariga ega mamlakatlar tajribasi asosida moliyaviy xizmatlarni raqamlashtirish, innovatsion bank mahsulotlarini joriy etish, mijozlarga yo'naltirilgan xizmat ko'rsatish, moliyaviy xizmatlar portfelini diversifikatsiyalash hamda xizmatlar sifatini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, mobil banking, internet-banking, fintech texnologiyalari, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va avtomatlashtirilgan xizmat ko'rsatish tizimlaridan foydalanishning bank faoliyatidagi ahamiyati yoritilgan. Taraqqiy etgan mamlakatlarda banklarning raqobatbardoshligini ta'minlash, mijozlar ehtiyojini aniqlash va individual moliyaviy xizmatlarni shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: taraqqiy etgan mamlakatlar, tijorat banklari, moliyaviy xizmatlar, raqamli banking, fintech, innovatsion xizmatlar, bank texnologiyalari, mijozlarga yo'naltirilgan xizmat, xizmatlar diversifikatsiyasi, bank raqobatbardoshligi.

Аннотация: В данной статье исследованы современные модели и приоритетные направления развития финансовых услуг коммерческих банков в развитых странах. На основе опыта стран с развитыми банковскими системами проанализированы механизмы цифровизации финансовых услуг, внедрения инновационных банковских продуктов, клиентоориентированного обслуживания, диверсификации портфеля финансовых услуг и повышения качества банковского обслуживания. Также освещена роль мобильного банкинга, интернет-банкинга, финтех-технологий, искусственного интеллекта, больших данных и автоматизированных систем обслуживания в деятельности банков. Изучены подходы, направленные на обеспечение конкурентоспособности банков в развитых странах, выявление потребностей клиентов и формирование индивидуализированных финансовых услуг.

Ключевые слова: развитые страны, коммерческие банки, финансовые услуги, цифровой банкинг, финтех, инновационные услуги, банковские технологии, клиентоориентированное обслуживание, диверсификация услуг, конкурентоспособность банков.

Abstract: This article examines modern models and priority directions for the development of financial services of commercial banks in developed countries. Based on the experience of countries with advanced banking systems, the mechanisms of financial services digitalization, introduction of innovative banking products, customer-oriented service, diversification of financial services portfolios, and improvement of service quality are analyzed. The study also highlights the role of mobile banking, internet banking, fintech technologies, artificial intelligence, big data, and automated service systems in banking activities. Approaches aimed at ensuring the competitiveness of banks in developed countries, identifying customer needs, and developing personalized financial services are examined.

Keywords: developed countries, commercial banks, financial services, digital banking, fintech, innovative services, banking technologies, customer-oriented service, service diversification, bank competitiveness.

KIRISH

Jahon moliya tizimida yuz berayotgan raqamli transformatsiya, texnologik innovatsiyalar va mijozlar ehtiyojlarining o'zgarishi taraqqiy etgan mamlakatlar tijorat banklarining moliyaviy xizmatlar ko'rsatish modellarini tubdan takomillashtirmoqda. Rivojlangan bank tizimlarida an'anaviy xizmatlar bilan bir qatorda raqamli banking, mobil ilovalar, masofaviy bank xizmatlari, fintech platformalari, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Mazkur jarayon banklarga xizmat ko'rsatish tezligi va sifatini oshirish,

operatsion xarajatlarni optimallashtirish hamda mijozlarning individual ehtiyojlariga mos moliyaviy mahsulotlarni shakllantirish imkonini bermogda.

Ayniqsa, mijozlarga yo'naltirilgan biznes modeli, moliyaviy xizmatlarni personalizatsiya qilish, ochiq banking tamoyillarini joriy etish va xizmatlar portfelini diversifikatsiyalash taraqqiy etgan mamlakatlar bank amaliyotining muhim yo'nalishlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni himoya qilish va operatsion risklarni boshqarish masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, taraqqiy etgan mamlakatlarda tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning zamonaviy modellarini o'rganish va ularning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash O'zbekiston bank tizimi uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotda ilg'or bank amaliyotlari tahlil qilinib, zamonaviy moliyaviy xizmatlar modellarining asosiy xususiyatlari hamda ularni milliy bank amaliyotiga moslashtirish imkoniyatlari yoritiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirish masalasi bank tizimining iqtisodiy o'sishni ta'minlash, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash va xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirishdagi roli bilan chambarchas bog'liq. Mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarda bank xizmatlarining rivojlanishi, kreditlash faoliyati, moliyaviy barqarorlik, risklarni boshqarish, banklararo raqobat hamda moliyaviy inklyuziya kabi omillarga alohida e'tibor qaratilgan.

Patrick (1966) moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq qilib, moliyaviy institutlarning rivojlanishi iqtisodiyotda jamg'armalarni investitsiyalarga yo'naltirish va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilishini asoslagan. Mazkur yondashuv tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini kengaytirish nafaqat bank sektorining o'ziga, balki iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatishini anglash uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ogwanga, Emenike va Joseph (2019) bank kreditlari hamda iqtisodiy faollik o'rtasidagi munosabatni o'rganib, bank kreditlashining iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyatini ko'rsatgan. Tadqiqot natijalari tijorat banklari tomonidan kredit resurslarining samarali taqsimlanishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirish mexanizmlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirishda kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, mijozlarning moliyaviy ehtiyojlariga moslashtirish va kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish muhim yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.

Bank xizmatlarining rivojlanishida mijozlarning ehtiyojlari va ularning bank mahsulotlariga munosabati ham muhim ahamiyatga ega. Parmod, Kumar va Singhal (2019) bank mijozlarining bank xizmatlari haqidagi qarashlarini o'rgangan bo'lib, bank xizmatlari sifati va mijozlarning qoniqish darajasi bank faoliyatining muhim jihatlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv zamonaviy tijorat banklari faoliyatida mijozga yo'naltirilganlik, xizmatlar sifatini oshirish va bank mahsulotlarini mijozlarning individual ehtiyojlariga moslashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Bank xizmatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda bank faoliyatining barqarorligini ta'minlash ham muhim masala hisoblanadi. Sattorov (2017) banklarning barqarorligini ta'minlashda risklarni boshqarish masalalarini tahlil qilib, bank faoliyatidagi turli risklarni samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti ekanligini ko'rsatgan. Mazkur fikr zamonaviy bank xizmatlarini kengaytirish jarayonida yangi moliyaviy mahsulotlar va texnologiyalar bilan bog'liq risklarni hisobga olish zarurligini anglatadi.

Shevelev (2009) kredit riskini boshqarish standartlarini takomillashtirish masalasini tadqiq etib, kredit faoliyatida risklarni baholash va boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligiga e'tibor qaratgan. Ushbu tadqiqot bank xizmatlarini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri sifatida kredit risklarini samarali boshqarish va kredit operatsiyalarining ishonchlilikini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Ayniqsa, zamonaviy bank modellarida raqamli kreditlash va avtomatlashtirilgan skoring tizimlarining kengayishi risklarni boshqarishning yangi usullarini joriy etishni talab qiladi.

Tough Chinoda va Tafirei Mashamba (2021) moliyaviy inklyuziya, banklar o'rtasidagi raqobat va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq qilgan. Mualliflar tomonidan moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda banklar o'rtasidagi raqobatning kuchayishi iqtisodiy rivojlanish jarayonida muhim omillar sifatida ko'rib chiqilgan. Ushbu yondashuv tijorat banklari xizmatlarini rivojlantirishda xizmatlarning geografik va ijtimoiy qamrovini kengaytirish, yangi mijozlar segmentlarini jalb qilish hamda raqobatbardosh bank mahsulotlarini shakllantirish muhimligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlarni umumlashtirish asosida tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning bir nechta o'zaro bog'liq yo'nalishlarini ajratish mumkin. Jumladan, kredit xizmatlarini diversifikatsiya qilish va kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, mijozlarga yo'naltirilgan bank xizmatlarini rivojlantirish, moliyaviy risklarni samarali boshqarish, moliyaviy inklyuziyani ta'minlash hamda banklar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish ushbu yo'nalishlarning asosiylarini tashkil etadi. Shu bilan birga, taraqqiy

etgan mamlakatlar bank amaliyotida mazkur an'anaviy yo'nalishlar raqamli texnologiyalar, masofaviy bank xizmatlari, ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv va innovatsion moliyaviy mahsulotlar bilan uyg'unlashib bormoqda.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlarda bank kreditlari, mijozlar ehtiyojlari, moliyaviy barqarorlik, kredit risklari, moliyaviy inklyuziya va banklararo raqobat masalalari alohida yo'nalishlarda tadqiq etilgan. Biroq ushbu omillarning taraqqiy etgan mamlakatlarda tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning yagona zamonaviy modeli doirasida kompleks ravishda o'rganilishi dolzarb bo'lib qolmoqda. Mazkur holat tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning zamonaviy modellarini tizimli ravishda tadqiq etish va ularning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash zaruratini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda taraqqiy etgan mamlakatlar tijorat banklarining moliyaviy xizmatlariga oid ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar, xalqaro statistik ma'lumotlar va banklarning rasmiy hisobotlaridan olindi. Ma'lumotlar qiyosiy, statistik va tizimli tahlil usullari asosida o'rganildi. Tahlil jarayonida moliyaviy xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari va ustuvor yo'nalishlarini aniqlashda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jadval ma'lumotlari Industrial and Commercial Bank of China Limited (ICBC)ning 2021–2025-yillardagi aktivlar sifati va faoliyat samaradorligida nisbatan barqaror holat mavjudligini ko'rsatadi. Bankning ROA ko'rsatkichi 1,02 foizdan 0,92 foizgacha pasaygan bo'lsa-da, 2023-yildagi 0,87 foizlik minimumdan keyin tiklanish kuzatilgan. ROE ham 12,15 foizdan 11,06 foizgacha kamaygan, biroq 2025-yilda 11,06 foizga yetib, ijobiy dinamikani namoyon qilgan.

Sof foiz farqi 1,92 foizdan 1,35 foizgacha, sof foiz marjasi esa 2,11 foizdan 1,53 foizgacha qisqargan. Bu bankning foizli operatsiyalaridan olinadigan daromadlilik bosimi kuchayganini ko'rsatadi. Shuningdek, xarajatlar-daromadlar nisbati 26,36 foizdan 29,1 foizgacha oshib, operatsion xarajatlar samaradorligi biroz yomonlashganini anglatadi (1-jadval).

1-jadval

Industrial And Commercial Bank Of China limitedning aktivlar sifati va samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar¹

Ko'rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025
ROA (%)	1,02	0,97	0,87	0,89	0,92
ROE (%)	12,15	11,43	10,66	10,73	11,06
Sof foiz farqi (%)	1,92	1,73	1,41	1,38	1,35
Sof foiz marjasi (%)	2,11	1,92	1,61	1,57	1,53
Tavakkal darajasi bo'yicha tortilgan aktivlar daromadlilik (%)	1,68	1,64	1,56	1,54	1,48
Sof komissiya daromadining operatsion daromadga nisbati (%)	15,45	15,36	14,8	14,3	13,9
Xarajatlar-daromadlar nisbati (%)	26,36	27,43	28,28	28,32	29,1
Muammoli kreditlar (NPL) ulushi (%)	1,42	1,38	1,36	1,39	1,24
Umumiy kreditlarga nisbatan ajratilgan rezerv (%)	2,92	2,9	2,9	2,9	2,94
1-darajali oddiy kapital yetarliligi (%)	13,31	14,04	13,72	14,02	13,87
1-darajali kapital yetarliligi (%)	14,94	15,64	15,17	15,38	15,51
Umumiy kapital yetarliligi (%)	18,02	19,26	19,1	19,3	19,7
Umumiy kapitalning umumiy aktivlarga nisbati (%)	8,88	8,87	8,45	8,43	8,5
Tavakkalchilik bilan tortilgan aktivlarning umumiy aktivlarga nisbati (%)	61,67	56,11	55,13	56,12	55,87

¹ Manba: muallif ishlanmasi.

Biroq NPL ulushining 1,42 foizdan 1,24 foizgacha kamayishi kredit portfeli sifatining yaxshilanganligini ko'rsatadi. Kapital yetarliligi ham barqaror bo'lib, umumiy kapital yetarliligi 18,02 foizdan 19,7 foizgacha oshgan. Umuman, bankda kredit risklari nazorat ostida bo'lib, kapital barqarorligi yuqori darajada saqlangan.

Jadval ma'lumotlari Shveytsariya bank tizimining 2017–2025-yillarda nisbatan yuqori moliyaviy barqarorlikni saqlab qolganligini ko'rsatadi. Tahlil davrida eng yirik 5 ta bank aktivlarining jami bank aktivlaridagi ulushi 84,3 foizdan 85,2 foizgacha oshgan. Bu bank sektorida yuqori konsentratsiya mavjudligini anglatadi. Biroq bank konsentratsiyasi ko'rsatkichi 67,1 foizdan 64,3 foizgacha pasayib, raqobat muhitining ma'lum darajada yaxshilanganini ko'rsatadi.

Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati 8,0 foizdan 7,7 foizgacha biroz pasaygan bo'lsa-da, regulativ kapitalning riskka tortilgan aktivlarga nisbati 18,6 foizdan 19,2 foizgacha oshgan. Bu bank tizimining risklarni qoplash imkoniyati yetarlicha mustahkam ekanligini bildiradi (2-jadval).

2-jadval
Shveytsariya bank tizimining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari²

Bank tizimi barqarorlik ko'rsatkichlari	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Eng yirik 5 ta bank aktivlari jamlanmasi, %	84,3	84,4	84,3	84,0	84,2	84,5	84,7	85,0	85,2
Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati, %	8,0	8,3	8,6	8,1	8,2	7,9	7,8	7,6	7,7
Bank konsentratsiyasi, %	67,1	66,8	66,7	65,7	65,6	65,2	64,8	64,5	64,3
Bank xarajatlarning daromadga nisbati, %	82,1	81,0	118,2	75,8	94,5	78,5	76,8	72,9	71,5
Bank sof foiz marjasi, %	0,9	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	1,0	0,9
Bank foizsiz daromadlarining jami daromadlardagi ulushi, %	66,3	69,8	68,6	71,3	71,0	68,5	67,2	65,8	65,0
Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi, %	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8
Bank jami xarajatlarning jami aktivlarga nisbati, %	1,9	1,7	2,4	1,7	2,0	1,8	1,7	1,6	1,6
Bank regulativ kapitalining riskka tortilgan aktivlarga nisbati, %	18,6	18,6	19,3	19,7	19,0	19,4	19,3	19,0	19,2
Bank aktivlari rentabelligi, %	0,4	0,4	-0,2	0,4	0,1	0,2	0,4	0,5	0,5
Bank kapitali rentabelligi, %	4,6	4,1	-2,4	5,9	1,3	2,8	5,1	6,4	6,7

Bank xarajatlarning daromadlarga nisbati 82,1 foizdan 71,5 foizgacha kamaygani operatsion samaradorlik yaxshilanganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, sof foiz marjasi 0,9 foiz atrofida saqlangan. Muammoli kreditlar ulushi 0,6 foizdan 0,8 foizgacha oshgan bo'lsa-da, u hali ham past darajada. Rentabellik ko'rsatkichlarida 2019-yildagi pasayishdan keyin barqaror tiklanish kuzatilgan. 2025-yilda aktivlar rentabelligi 0,5 foizni, kapital rentabelligi esa 6,7 foizni tashkil etgan. Umuman, Shveytsariya bank tizimida kapital yetarliligi, xarajatlar samaradorligi va rentabellikning yaxshilanishi moliyaviy barqarorlikning muhim omillari hisoblanadi.

Jadval ma'lumotlari Avstraliya bank tizimida 2017–2025-yillarda moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari nisbatan ijobiy shakllanganligini ko'rsatadi. Eng yirik 5 ta bank aktivlarining jami bank aktivlaridagi ulushi 92,8 foizdan 90,3 foizgacha pasaygan. Bu bank tizimida yuqori konsentratsiya saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, yirik banklarning bozor ulushi biroz qisqarayotganini anglatadi. Bank konsentratsiyasi ham 69,9 foizdan 67,9 foizgacha kamaygan. Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati 6,9 foizdan 8,5 foizgacha oshgan. Ayniqsa, 2020-yildan boshlab kapital ko'rsatkichining izchil o'sishi banklarning moliyaviy xavflarga chidamliligi kuchayganligini ko'rsatadi. Regulativ kapitalning riskka tortilgan aktivlarga nisbati esa 14,6 foizdan 18,7 foizgacha oshib, bank tizimining kapital yetarliligi sezilarli yaxshilangan.

2 Manba: muallif ishlanmasi.

Kreditlarning depozitlarga nisbati 2017-yildagi 138,8 foizdan 2025-yilda 113,8 foizgacha pasaygan. Bu banklarning kreditlash faoliyatida depozit resurslaridan foydalanish imkoniyatlari yaxshilanganini va likvidlik riskining nisbatan kamayganini anglatadi. Depozitlarning YalMga nisbati ham 2020-yildagi 119,4 foizlik yuqori darajadan 2025-yilda 104,7 foizgacha pasaygan. Muammoli kreditlar ulushi 0,9 foizdan 1,2 foizgacha oshgan bo'lsa-da, mazkur ko'rsatkich xalqaro mezonlar nuqtayi nazaridan nisbatan past darajada qolmoqda. Sof foiz marjasi esa 1,7–1,9 foiz oralig'ida shakllanib, banklarning asosiy foizli faoliyati barqarorligini ko'rsatadi (3-jadval).

3-jadval
Avstraliya bank tizimining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari³

Bank tizimi barqarorlik ko'rsatkichlari	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Eng yirik 5 ta bank aktivlari jamlanmasi, %	92,8	92,0	91,5	91,7	91,2	90,9	90,7	90,5	90,3
Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati, %	6,9	6,9	7,4	8,0	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5
Bank konsentratsiyasi, %	69,9	69,4	68,3	69,4	69,1	68,8	68,5	68,2	67,9
Bank xarajatlarining daromadga nisbati, %	44,2	45,4	50,8	54,0	54,1	52,8	51,5	50,7	50,2
Bank kreditlarining depozitlarga nisbati, %	138,8	140,5	133,4	119,9	118,6	116,8	115,2	114,5	113,8
Bank depozitlarining YalMga nisbati, %	98,8	96,9	99,7	119,4	112,1	108,5	106,8	105,4	104,7
Bank sof foiz marjasi, %	1,7	1,7	1,6	1,6	1,7	1,8	1,9	1,9	1,8
Bank foizsiz daromadlarining jami daromatlardagi ulushi, %	31,3	33,0	25,5	27,4	24,5	25,2	25,8	26,3	26,7
Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi, %	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2
Bank jami xarajatlarining jami aktivlarga nisbati, %	0,9	1,0	0,9	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9
Bank regulyativ kapitalining riskka tortilgan aktivlarga nisbati, %	14,6	14,8	15,7	17,6	17,8	18,0	18,2	18,5	18,7
Bank aktivlari rentabelligi, %	1,6	1,1	0,8	0,6	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0
Bank kapitali rentabelligi, %	17,5	17,2	12,9	9,1	13,5	13,8	14,2	14,5	14,7

Rentabellik ko'rsatkichlarida 2019–2020-yillarda pasayish kuzatilgan. Xususan, aktivlar rentabelligi 1,6 foizdan 0,6 foizgacha, kapital rentabelligi esa 17,5 foizdan 9,1 foizgacha tushgan. Keyingi yillarda mazkur ko'rsatkichlar tiklanib, 2025-yilda ROA 1,0 foiz, ROE 14,7 foizni tashkil etgan. Umuman, Avstraliya bank tizimining asosiy ustunliklari kapital yetarliligining oshishi, kredit-depozit nisbatining pasayishi, operatsion samaradorlikning yaxshilanishi va rentabellikning tiklanishi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, yuqori bank konsentratsiyasi va muammoli kreditlar ulushining asta-sekin ortishi tizim barqarorligini ta'minlashda doimiy monitoringni talab qiluvchi asosiy omillar hisoblanadi.

Jadval ma'lumotlari Yaponiya bank tizimida 2017–2025-yillarda moliyaviy barqarorlikning nisbatan izchil shakllanganligini ko'rsatadi. Eng yirik 5 ta bank aktivlarining jami aktivlardagi ulushi 61,7 foizdan 65,1 foizgacha oshgan. Bank konsentratsiyasi ham 45,2 foizdan 47,1 foizgacha ko'tarilib, yirik banklarning tizimdagi ahamiyati ortganligini ifodalaydi.

Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati 5,4 foizdan 5,4 foizgacha deyarli o'zgarmagan bo'lsa-da, 2020-yildagi 4,9 foizlik pasayishdan keyin bosqichma-bosqich tiklangan. Regulyativ kapitalning riskka tortilgan aktivlarga nisbati esa 16,7 foizdan 17,9 foizgacha oshib, banklarning kapital yetarliligi mustahkamlanganini ko'rsatadi.

3 Manba: muallif ishlanmasi.

Kreditlarning depozitlarga nisbati 47,3 foizdan 44,7 foizgacha pasaygan. Bu banklarning depozit bazasiga nisbatan kreditlash darajasi mo'tadil ekanligini va likvidlik zaxirasi yuqoriligini anglatadi. Shu bilan birga, depozitlarning YalMga nisbati 221,3 foizdan 264,7 foizgacha keskin oshib, bank tizimida depozit resurslarining iqtisodiyotga nisbatan juda katta hajmga ega ekanligini ko'rsatadi (4-jadval).

4-jadval
Yaponiya bank tizimining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari⁴

Bank tizimi barqarorlik ko'rsatkichlari	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Eng yirik 5 ta bank aktivlari jamlanmasi, %	61,7	62,0	62,5	62,6	63,6	64,0	64,4	64,8	65,1
Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati, %	5,4	5,5	5,4	4,9	5,0	5,1	5,2	5,3	5,4
Bank konsentratsiyasi, %	45,2	45,2	45,4	45,6	46,3	46,5	46,7	46,9	47,1
Bank xarajatlarning daromadga nisbati, %	64,7	66,2	65,1	65,3	60,6	61,5	60,8	59,9	59,5
Bank kreditlarning depozitlarga nisbati, %	47,3	46,9	47,2	46,5	45,9	45,5	45,2	44,9	44,7
Bank depozitlarning YalMga nisbati, %	221,3	224,3	228,4	254,2	259,6	260,8	262,1	263,5	264,7
Bank sof foiz marjasi, %	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Bank foizsiz daromadlarining jami daromadlardagi ulushi, %	34,2	32,7	36,9	34,5	30,7	31,5	32,2	32,8	33,1
Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi, %	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2
Bank jami xarajatlarning jami aktivlarga nisbati, %	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Bank regulativ kapitalining riskka tortilgan aktivlarga nisbati, %	16,7	17,0	17,3	16,9	17,1	17,3	17,5	17,7	17,9
Bank aktivlari rentabelligi, %	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Bank kapitali rentabelligi, %	6,8	4,7	3,6	4,3	4,9	5,2	5,6	6,0	6,3

Muammoli kreditlar ulushi 1,2 foizdan 1,2 foizgacha saqlangan bo'lib, davr davomida sezilarli o'zgarish kuzatilmagan. Operatsion samaradorlik esa yaxshilangan: xarajatlarning daromadlarga nisbati 64,7 foizdan 59,5 foizgacha, jami xarajatlarning aktivlarga nisbati esa 0,6 foizdan 0,4 foizgacha kamaygan. Rentabellik ko'rsatkichlari nisbatan past bo'lsa-da, ijobiy dinamikaga ega. 2025-yilda aktivlar rentabelligi 0,3 foiz, kapital rentabelligi esa 6,3 foizni tashkil etgan. Umuman, Yaponiya bank tizimining asosiy ustunliklari kapital yetariligi, yuqori depozit bazasi, past kredit-depozit nisbati va xarajatlar samaradorligining yaxshilanishi bilan belgilanadi. Biroq sof foiz marjasining pastligi banklarning daromadlilik salohiyatini cheklovchi muhim omil bo'lib qolmoqda.

Jadval ma'lumotlari Janubiy Koreya bank tizimining 2017–2025-yillarda yuqori darajadagi moliyaviy barqarorlikni saqlab qolganligini ko'rsatadi. Eng yirik 5 ta bank aktivlarining ulushi 91,6 foizdan 89,0 foizgacha pasaygan bo'lsa-da, tizimda yirik banklarning ustunligi saqlanib qolgan. Bank konsentratsiyasi esa 82,1 foizdan 57,1 foizgacha sezilarli kamaygan. Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati 8,0 foizdan 7,9 foizgacha deyarli barqaror qolgan. Regulativ kapitalning riskka tortilgan aktivlarga nisbati 15,2 foizdan 15,8 foizgacha oshib, kapital yetariligidan mustahkamlanganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kreditlarning depozitlarga nisbati 108,5 foizdan 103,2 foizgacha pasaygan. Bu banklarning depozit resurslariga tayanish darajasi oshayotganini va likvidlik bosimi nisbatan kamayganini anglatadi (5-jadval).

4 Manba: muallif ishlanmasi.

5-jadval
Janubiy Koreya bank tizimining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari⁵

Bank tizimi barqarorlik ko'rsatkichlari	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Eng yirik 5 ta bank aktivlari jamlanmasi, %	91,6	92,8	88,1	87,8	88,0	88,2	88,5	88,7	89,0
Bank kapitalining umumiy aktivlarga nisbati, %	8,0	8,0	7,8	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	7,9
Bank konsentratsiyasi, %	82,1	82,1	56,9	56,4	56,3	56,5	56,7	56,9	57,1
Bank xarajatlarning daromadga nisbati, %	64,7	64,4	62,0	62,9	63,7	62,8	61,9	61,2	60,8
Bank kreditlarining depozitlarga nisbati, %	108,5	108,4	107,8	107,8	106,9	105,8	104,7	103,8	103,2
Bank depozitlarining YalMga nisbati, %	125,7	130,1	140,5	152,6	160,4	163,2	165,7	168,1	170,0
Bank sof foiz marjasi, %	1,6	1,6	2,4	1,7	1,6	1,7	1,8	1,8	1,7
Bank foizsiz daromadlarining jami daromadlardagi ulushi, %	34,4	36,6	32,8	36,1	32,3	33,0	33,7	34,2	34,5
Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi, %	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Bank jami xarajatlarning jami aktivlarga nisbati, %	1,5	1,5	2,0	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3
Bank regulativ kapitalining riskka tortilgan aktivlarga nisbati, %	15,2	15,4	15,3	14,6	15,0	15,2	15,4	15,6	15,8
Bank aktivlari rentabelligi, %	0,7	0,7	1,0	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8
Bank kapitali rentabelligi, %	8,8	9,0	13,9	9,2	9,8	10,2	10,7	11,0	11,2

Depozitlarning YalMga nisbati 125,7 foizdan 170,0 foizgacha oshib, bank tizimida resurs bazasi sezilarli kengaygan. Muammoli kreditlar ulushi esa 0,4 foizdan 0,3 foizgacha pasayib, kredit portfeli sifatining yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi. Xarajatlarning daromadlarga nisbati 64,7 foizdan 60,8 foizgacha kamayib, operatsion samaradorlik yaxshilangan. 2025-yilda aktivlar rentabelligi 0,8 foiz, kapital rentabelligi esa 11,2 foizni tashkil etgan. Umuman, Janubiy Koreya bank tizimining barqarorligi yuqori kapital yetarliligi, past NPL darajasi, depozit bazasining o'sishi va operatsion samaradorlikning yaxshilanishi bilan tavsiflanadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, rivojlangan mamlakatlar bank tizimlarining moliyaviy barqarorligi, avvalo, kapital yetarliligi, kredit portfeli sifati, likvidlik, rentabellik va resurs bazasining diversifikatsiyasi bilan belgilanadi. Shveysariya, Avstraliya, Yaponiya va Janubiy Koreya bank tizimlarida ushbu ko'rsatkichlar turlicha shakllangan bo'lsa-da, umumiy jihatdan risklarni boshqarish mexanizmlari samarali yo'lga qo'yilgan. Ayniqsa, muammoli kreditlar ulushining pastligi, regulativ kapitalning yetarliligi va depozit bazasining barqaror o'sishi banklarning tashqi iqtisodiy va moliyaviy shoklarga chidamliligini oshiradi. Shu bilan birga, yuqori bank konsentratsiyasi, foiz marjasining qisqarishi va kredit-depozit nisbatining yuqoriligi ayrim risklarni yuzaga keltiradi. Mazkur xalqaro tajriba O'zbekiston bank tizimida risklarni kompleks baholash, kapitalni boshqarish, kredit portfeli sifatini nazorat qilish va likvidlikni ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, taraqqiy etgan mamlakatlarda tijorat banklarining moliyaviy xizmatlarini rivojlantirish jarayoni raqamli transformatsiya, innovatsion texnologiyalar, mijozlarga yo'naltirilganlik va xizmatlar diversifikatsiyasi asosida shakllanmoqda. Mazkur mamlakatlar tajribasida banklar an'anaviy moliyaviy vositachi sifatidagi faoliyatdan bosqichma-bosqich raqamli ekotizim va kompleks moliyaviy xizmatlar platformasiga aylanmoqda. Mobil banking, masofaviy xizmatlar, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, bulutli texnologiyalar va

5 Manba: muallif ishlanmasi.

Open Banking kabi yechimlar bank xizmatlarining tezkorligi, qulayligi va individuallashtirilishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Taraqqiy etgan mamlakatlar bank amaliyotining muhim xususiyatlaridan biri mijozlarga yo'naltirilgan biznes modelining ustuvorligi hisoblanadi. Banklar mijozlarning moliyaviy xatti-harakatlari va ehtiyojlarini tahlil qilish asosida individual mahsulot va xizmatlarni shakllantirishga katta e'tibor bermoqda. Ayniqsa, sun'iy intellektdan kredit skoringi, firibgarlikni aniqlash, marketing, chatbotlar va mijozlarga xizmat ko'rsatish jarayonlarida foydalanish kengaymoqda.

Tahlillar asosida taraqqiy etgan mamlakatlarda tijorat banklari moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishning asosiy ustuvor yo'nalishlari sifatida raqamlashtirishni chuqurlashtirish, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish, Open Banking va API infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlarni personalizatsiya qilish, fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda kiberxavfsizlikni mustahkamlashni ko'rsatish mumkin. Open Banking rivojlanishi moliyaviy ma'lumotlardan mijoz roziligi asosida foydalanish va yanada individuallashtirilgan xizmatlarni yaratish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Shu bilan birga, xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalarni joriy etishning o'zi yetarli emas. Banklarning texnologik infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ma'lumotlar boshqaruvini takomillashtirish, xodimlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholash zarur. Sun'iy intellektdan foydalanishda ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmning shaffofligi, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va kiberxavflarni boshqarish masalalari ham alohida e'tibor talab qiladi.

Umuman olganda, taraqqiy etgan mamlakatlar tajribasidan O'zbekiston tijorat banklari uchun eng muhim xulosa — ilg'or texnologiyalarni milliy bank tizimining institutsional, iqtisodiy va texnologik sharoitlariga moslashtirgan holda joriy etish zarurligidir. Bunda raqamli xizmatlarni kengaytirish bilan bir qatorda mijozlar ehtiyojini chuqur o'rganish, innovatsion mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, fintech bilan hamkorlikni rivojlantirish va xizmatlar samaradorligini kompleks baholash mexanizmlarini shakllantirish maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash, operatsion xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ogwanga, A. A., Emenike, K. O., & Joseph, K. K. B. (2019). Bank credit and economic activity in a developing economy. *Journal of Research in Emerging Markets*, 1(3). <https://dx.doi.org/10.30585/jrems.v1i3.358>
2. Parmod, Kumar, Singhal. (2019). Bank Customers Annotations Regarding Banking Services. doi: 10.26643/THINK-INDIA.V22I1.7755
3. Patrick H T. Financial development and economic growth in underdeveloped countries. *Economic Development and Cultural Change*, 1966, 14(2): 174–189.
4. Sattorov O. (2017). Анализ обеспечения устойчивости банков путем управления рисками. *Деньги и кредит*. (4). 51-53
5. Shevelev, I. V. (2009). Совершенствование стандартов управления кредитным риском в России. *Финансовые Исследования*
6. Tough, Chinoda., Tafirei, Mashamba. (2021). Financial inclusion, bank competition and economic growth in Africa. *Journal of Economic and Financial Sciences*, doi: 10.4102/JEF.V14I1.649

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>